

Bosbouw in de duinen

1750 - 1950

Van de middeleeuwen tot in de moderne tijd zorgde verstuiving op gezette tijden voor grote overlast. Bewoning van het duin werd rond het jaar 1000 praktisch onmogelijk, landbouw was altijd problematisch. Vanaf 1800 probeerden duinbezitters verstuiving met helmplanten tegen te gaan en door op grote schaal bos aan te planten.

Eerste aanzetten

In de 18e eeuw deed Le Francq van Berkhey aanbevelingen om stuivende duinen te beteugelen door er "Sparre, Denne en Pynboomen, of anderen van dien aart" te zaaien. De familie Barnaart die delen van de latere Amsterdamse Waterleidingduinen bezat, plantte in de 18e eeuw al grove dennen aan, afkomstig van Schots zaaigoed. Tot op heden zijn er nakomelingen van te zien, bijvoorbeeld in het centrale deel ten oosten van het Palmveld en Zegveld. Jan Kops meldt in 1798 dat de zeeduinen binnen het Rijnland, d.w.z. langs Zandvoort en Bloemendaal, er goed uitzien, maar dat die onder Velsen een zeer verwaarloosde indruk maken. In 1806 merkt hij dat de duingronden in noordelijk Holland "waar het konijn de bekende verwoestingen blijft aanrichten" niets hebben opgeleverd. Ook in Heerenduinen bij Velsen stuift het in de eerste helft van de 19e eeuw nog flink. In 1826 schrijft Gevers in zijn 'Verhandelingen over het toegankelijk maken van de duinen langs de kust van Holland' dat duinontginningen mislukken omdat men "de armoedige zeedorpelingen zonder een aanhoudende bewaking niet uit de bosschen kan weren." Op zijn kaarten van het duin is behalve bij Bergen weinig bos te zien. Gevers werkte behalve aan ontginning ook aan bebossing van de duinen. Aan het begin van de 19e eeuw waren bij Schoorl de problemen met verstuiving enorm. Bebossing moest deze 'ellendigste van alle duinen' temmen. Vanaf 1825 deed Gevers een proef op 2,5 hectare stuifduin, waarschijnlijk dicht bij de Scheiblink in het uiterste zuidoosten van het Schoorlse duingebied. Deze proef mislukte.

Jonge aanplant van naaldbos in het Noordhollands Duinreservaat, circa 1955.

"De verstuiving! De verstuiving!! Van onze opgedelfde gronden en rauwe kanten en rauw gereden wordende grote weg!!! Mij dunkt het is beter niet op enige kosten meerder te zien en dit onder den knie te krijgen."

D.T. GEVERS VAN ENDEGEEST, handgeschreven nota 27 april 1830

Daarna volgden experimenten met de eik, eveneens met weinig succes. In 1834 werden op grote schaal eikels gepoot aan de binnenduintrand van Bergen tot Groet. Wellicht zijn enkele van de oude eiken uit die aanplant afkomstig. Oude eiken zijn ook te vinden in het Zegveldbos in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Dennen

In de 19e eeuw werden vooral berken en eiken, maar ook dennen aangeplant. Eerst grove den, bijvoorbeeld op het Naaldenveld bij Heemstede, later ook zwarte den. De grove den doet het echter slecht in het kustklimaat. In de tweede helft van de 19e eeuw wilde het met de aanplant van naaldbos nog steeds niet echt lukken. Men probeerde van alles, maar op veel plekken was de verstuiving veel jonge aanplant te machtig. W.C.H. Staring ontwikkelde rond 1855 ideeën om duinen (de blinkerts) te bebossen. In 1863 publiceerde hij een artikel in de Nederlandsche Spectator met de titel 'Hoe onze duinen in dennenbossen te veranderen zijn'. In dat jaar begon hij met overheidssteun met aanplant in de duinen bij Schoorl. Al gauw bleek dat de grove den de zeewind slecht verdroeg. Aanplant op grote schaal lukte pas vanaf ongeveer 1890 met twee ondersoorten van de zwarte den (de Corsicaanse en de Oostenrijkse den). In 1903 nam de provincie het duinterrein bij Bakkum over, waarna ook daar de bebossing op gang kwam. Tussen 1901 en 1910 werd in Zuid-Kennemerland het Middenduin bebost en in 1914 het Koekoeksbos. De meeste aanplant met zwarte den in het Noordhollands Duinreservaat vond plaats in de jaren dertig. De bebossing ging ook in de Tweede Wereldoorlog door: driekwart van de naaldbossen bij Heemskerk dateert uit de periode 1940-1943. In de eerste naoorlogse jaren vond herplant van verloren gegaan bos plaats en een laatste golf van naaldbomenaanplant bij Bergen bij de Voert. Na 1954 stopte men met bosaanleg na veel discussie waar de toenmalige minister Mansholt nog aan te pas kwam. In de Amsterdamse Waterleidingduinen werden in de jaren vijftig nog dennen aangeplant naar aanleiding van de grote grondwerken bij de aanleg van de infiltratiekanalen.

Oud eikenbos

Bij Castricum komen oude eikenbossen voor op percelen die aangelegd waren tussen de lage, natte valleitjes en de hogere duinruggen van de loopduinvlakte voor de Popenberg. De zuidwest-noordoost oriëntatie van deze valleien en duinruggen vinden we terug in de vorm van het bosgebied op een kaart uit 1825. Ook het wegenpatroon in de omgeving volgt deze oriëntatie. De tussenliggende terreindelen waren vaak bouwlandjes; later zijn die ook bebost. Eikenbossen werden aangeplant vanwege de behoef-

te aan eikenhakhout. Het hout was voor de stook, de schors voor de leerlooierij. Rond 1876, toen de looierij op zijn hoogtepunt was, was in het Noordhollands Duinreservaat ongeveer 600 hectare bos met vooral eiken te vinden en slechts 12 hectare naaldbos. Vrijwel alle hakhoutbossen uit die tijd zijn in de periode 1905-1940 uitgegroeid tot opgaand bos. Het grootste aaneengesloten stuk hiervan is in 1989 aangewezen als nationaal bosreservaat, van het type duineikenbos. Het kreeg de oude veldnaam: Roodaam. Deze Castricumse boskern, waarin ook veel wilde kamperfoelie voorkomt, wordt in het westen afgeschermd door een brede strook jongere naaldbossen en loofbossen. Deze jongere loofbossen zijn ontstaan door het zaaien van eikels in de periode 1928-1951. De boomlaag is hier opgebouwd uit nog slechts polsdikke eiken, van amper vier meter hoogte.

Verbossing en omvorming

Op dit moment heeft het Noordhollands Duinreservaat 1.000 hectare loofbos en 575 hectare naaldbos. Van de 1.850 hectare Schoorlse Duinen is iets meer dan de helft bos of struweel, het meeste naaldbos. In de Amsterdamse Waterleidingduinen is naast veel struweel maar weinig opgaand bos; wat er is ligt vooral aan de binnenduintrand: 420 hectare loofbos en 110 hectare naaldbos. Vrijwel al dit bos is in de laatste 120 jaar aangeplant. Door aanplant van bomen zijn veel oude duinlandschappen, duinplanten en -dieren verdwenen. Dieptepunt in dit verband was de bosaanleg op het Robbenzand bij Egmond in 1966. Daardoor ging de enige permanente vliegplek verloren van het resedawitje, een vlinder die in ons land verder alleen als zwerver voorkomt. Sinds 1960 proberen beheerders dennenbossen om te vormen tot

Rechts: prille aanplant van dennen aan de noordkant van de Zeeweg naar Bergen aan Zee in 1958. Op de achtergrond Villa Russenduin in Bergen aan Zee.

Onder: jonge naaldboomaanplant bij Bergen, de tweede taal op de ansichtkaart is esperanto.

natuurlijker loofbos. Soms worden dennenbomen verwijderd op plekken waar van nature geen bos zou groeien, omdat duineigen begroeiing van fraaie duingraslanden hier goede kans maakt. Toch is de huidige trend: verbossing. Zaaelingen van bijvoorbeeld esdoorn en dennen vanuit bestaande bossen duiken overal op, vooral waar de konijnenstand is gedecimeerd door de ziektes myxomatose (1950-1970) en VHS (jaren 1990 tot heden). Tegenwoordig probeert men de verbossing te beperken met grote grazers en ook door machinaal of met de hand (jonge) bomen te verwijderen.

Hoe een mening over duinbos verschuift

Jac. P. Thijssse, een grondlegger van de natuurbescherming in ons land, was rond 1910, geheel in de geest van zijn tijd, fervent voorstander van duinbebossing. In zijn laatste boek 'Onze duinen' (1943) is hij echter heel wat genuanceerder. Om te beginnen waardeert hij zowel de aanplant als het resultaat: "Met taaië volharding heeft men in de tweede helft van de vorige eeuw geworsteld voor de duinbeplanting en in het bijzonder aandacht geschonken aan den Groven Den. Dr. W.C.H. Staring, een onzer groote figuren uit de 19e eeuw, de grondlegger der geologie in Nederland, maar tegelijk onvermoeid ijveraar voor de duinbebossing. (...) Maar ga dan eens in Schoorl naar een van Starings boschjes. De stammen zijn voor zeventigjarigen wel wat dunnetjes, maar er is een heel mooie ondergroei met heele plekken vol Rondbladig Wintergroen en Dennenorchis." Maar ook klinkt het anders: "In sommige streken werden de verleidelijke Oostenrijkers en Corsicaantjes bij duizenden aangeplant, duin op duin af en in de vlakte, dikwijls genoeg zonder acht te slaan op gunstige of ongunstige hellingen. Niet al te hooge duinen zijn tot den top toe bedekt met het eenvormige groene kleed. (...) Prachtige duinvormen werden verborgen, mooie duinroosjeshellingen bedekt en vernietigd." Om af te sluiten met een oneliner: "Duinbosch is Loofbosch".

Stoomtram 'Bello' van Alkmaar naar Bergen aan Zee, tussen jonge aanplant, circa 1935.